

Cahide Zeynep Şimşek

<https://orcid.org/0000-0002-0506-544X>

PhD Student, Istanbul Medeniyet University, Department of Sociology, Türkiye,
cahidenginar@gmail.com

Atıf Künyesi | Citation Info

Şimşek, C. Z. (2024). Lévi-Strauss'un Antropolojik Yaklaşımında Batı Medeniyeti Eleştirisi. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 11 (5), 3091-3110.

Lévi-Strauss'un Antropolojik Yaklaşımında Batı Medeniyeti Eleştirisi

Öz

20. yüzyılın önde gelen antropologlarından Claude Lévi-Strauss (1908-2009) dilbilimde kullanılmakta olan yapısalcılığı antropoloji alanına uygulamıştır. Yapısal antropoloji, insan zihninin ikili zıtlıklar kurma ve sınıflandırma gibi evrensel bir işleyiş mekanizması olduğunu ve bunun kültürel unsurlarda kendini gösterdiğini savunur. Lévi-Strauss'a göre insan topluluklarının çeşitliliğine rağmen kültürlerini oluşturan yapılar benzerdir ve bu yapılar insan zihninin bilinçdışı işleyişini yansıtmaktadır. Lévi-Strauss antropolojinin konusunu oluşturan toplulukların akrabalık, mitler, sofra adabı gibi kültürel unsurlarını evrensel yapıları bakımından incelemiştir. İnsan aklının ortak bilinçdışı yapılarını savunan Fransız antropolog, evrimci paradigmaya mesafe koyan antropolojik yaklaşımları takip ederek medeni ve "ilkel" insanların düşünme biçimlerini eşitlikçi bir şekilde ele almıştır. Lévi-Strauss medeni ve "ilkel" toplumların ürettikleri bilimi ve mitleri birbirine paralel bilgi kaynakları olarak değerlendirmiş, yöntem ve amaçlarındaki farklılığa dikkat çekmiştir. Yaban düşüncenin ürettiği mitler evreni bütüncül olarak anlamlandırma ve doğayla bir denge kurma amacı taşıırken, Batı medeniyetinin ürettiği bilim sınırlı bir fenomeni açıklayarak adım adım ilerlemekte ve doğaya hükmetme amacı taşımaktadır. Antropolog Batı medeniyetinin bilimle ulaşım, iletişim, enerji, tıp ve ekonomideki insanlığa kazandırdığı gücün bir taraftan da hiç insani olmayan insan sağlığının daha problemlili hale gelmesi, aşırı tüketim, nüfus artışı, doğa kirliliği, eşitsizlik ve kitlesel savaşlar gibi sonuçlara yol açmasına dair bir tartışma yürütmüştür. Lévi-Strauss, antropolojinin yaban toplulukların kendi içlerindeki ve doğa ile

ilişkilerindeki denge sağlama yöntemlerinin çalışmasıyla modern toplumun sorunlarına önerebileceği çözümleri de tartışmaya açmıştır.

Anahtar kelimeler: Lévi-Strauss, Medeniyet, Yapısal Antropoloji, Yaban Düşünce

Criticism of Western Civilisation in Lévi-Strauss' Anthropological Approach

Abstract

One of the 20th century's leading anthropologists, Claude Lévi-Strauss (1908-2009) applied structuralism, which had been used in linguistics, to anthropology. Structural anthropology argues that the human mind has a universal mechanism of functioning, such as establishing binary oppositions and categorisation, and that this is manifested in cultural elements. According to Lévi-Strauss, despite the diversity of human societies, the structures that make up their cultures are similar and these structures reflect the unconscious functioning of the human mind. Lévi-Strauss analysed cultural elements such as kinship, myths, table manners of the communities that constitute the subject of anthropology in terms of their universal structures. The French anthropologist, who defended the common unconscious structures of the human mind, followed an anthropological approach that distanced itself from the evolutionist paradigm and treated the ways of thinking of civilised and 'primitive' people in an egalitarian manner. Lévi-Strauss evaluated the science and myths produced by civilised and 'primitive' societies as parallel sources of knowledge and drew attention to the difference in their methods and aims. While the myths produced by savage thought aim to make sense of the universe as a whole and to establish a balance with nature, the science produced by Western civilisation proceeds step by step by explaining a limited phenomenon and aims to dominate nature. The anthropologist has argued that the power that Western civilisation has brought to humanity through science in transportation, communication, energy, medicine and economics has also led to inhuman consequences such as more problematic human health, overconsumption, population growth, pollution, inequality and mass wars. Lévi-Strauss also discusses the solutions that anthropology can offer to the problems of modern society through the study of the ways in which wild communities maintain balance within themselves and in their relations with nature.

Keywords: Lévi-Strauss, Civilisation, Structural Anthropology, Savage Mind

Giriş

19. yüzyıl antropolojisinde popüler olan evrimci paradigmanın kültürlerin "ilkel"den medeniye doğru bir gelişim çizgisinde yer aldığı savı geçen yüzyılda terk edilmeye başlamıştır. ABD'de Franz Boas öne sürdüğü kültürel görelilik yaklaşımıyla, Fransa'da Marcel Mauss kültürel pratiklerin kültürlerin kendi içinde anlamlandırılmasına dönük özellikle armağan üzerine yaptığı çalışmayla evrimci anlayışı terk etmiştir. Bu antropologları takiben Claude Lévi-Strauss da evrimci paradigmaya mesafe almıştır. Lévi-Strauss, geliştirdiği yapısal antropoloji yaklaşımıyla insan zihninin evrensel yapıları olduğunu ve bu yapıların dünyayı

algılama ve anlamlandırma biçimlerinin oluşturduğu kültürlerin evrimsel bir hiyerarşiyle değerlendirilemeyeceğini savunmuştur. Fransız antropolog insan topluluklarına eşitlikçi ve evrenselci bir bakış açısıyla yaklaşırken Batı medeniyetinin sömürgeci yayılmacılığından hoşnutsuzluklarını dile getirmiş, farklı yerli kültürleri üzerindeki yıkıcı etkisini büyük bir kayıp olarak görmüştür. Ayrıca Batı medeniyetinin doğaya tahakküm kuran, savaş ve soykırımlara yol açan yönlerini eleştirmiştir. Lévi-Strauss'un Batı medeniyeti eleştirilerinin incelenmesi Batı merkezli düşünce tarzının sınırlarını ve sorunlarını, diğer kültürlerle karşı önyargılarını göstermesi bakımından kıymetlidir. Bu çalışma Lévi-Strauss'un eserleri üzerinden eleştirilerini ortaya koymayı ve yaklaşımının tartışmalı yönlerini değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Öncelikle, medeniyet düşüncesinde belirleyici etkisi sebebiyle geliştirdiği yapısal antropoloji yaklaşımı ele alınmıştır. İkinci kısımda ise antropoloğun "ilkel" ve medeni hiyerarşik ayrımlarına itirazları, Batı medeniyetine eleştirileri ve yazısız toplulukların üstünlükleri hakkındaki fikirleri değerlendirilecektir.

1.Lévi-Strauss'un Yapısal Antropolojisi

Yapısal antropolojiyi ortaya koymak amacıyla bu bölümde sırasıyla Lévi-Strauss'un teorik yaklaşımının gelişim süreci, amacı, konusu ve insan zihninin evrensel mekanizmalarına dayanan yapı yaklaşımı ele alınacaktır. Yapısal antropolojide modern toplumlardaki ve "ilkel" topluluklardaki tüm insanların zihinlerinin işleyiş mekanizmalarının aynı olduğu görüşü savunulmaktadır, insan akli ikili zıtlıklar kurarak ve sınıflandırma yaparak çalışmaktadır. Bu iki mekanizma tüm kültürlerde var olan ortak yapıların oluşumunda belirleyicidir. Lévi-Strauss'a göre yapısal antropoloji yalnızca araştırılan kültürün yapısını değil antropoloğun kendi kültürünün de yapısını araştırır. Böyle bir araştırma için antropoloğun ikili objektiviteye uyarak araştırdığı kültüre ve kendi kültürüne mesafe alması gerekir.

Paris'te hukuk ve felsefe eğitimi alan Lévi-Strauss, 1934 - 37 yılları arasında Fransa'nın Brezilya'daki üniversite misyonu ile São Paulo Üniversitesi'nde sosyoloji bölümünde ders vermek için görevlendirilmiştir (Özbudun vd., 2007, s. 191). İleride antropolojik yaklaşımını geliştirirken kullanacağı ilk saha çalışmalarını bu dönemde gerçekleştirmiştir. Brezilya'daki Caduveo ve Bororo kabilelerini, Amazon yerlilerini ve Nambikwara kabilelerini keşif gezilerine çıkmıştır. Üniversitedeki görevi sona erdikten sonra da Paris'teki Musée de l'Homme için etnografik objeler toplamak amacıyla bir ekiple sürekli hareket halinde yerli toplulukları gezmiştir (Loyer, 2018, s. 232). İkinci Dünya Savaşı öncesi askerlik için Fransa'ya dönen Lévi-Strauss ülkenin Naziler tarafından işgal edilmesinin ardından Amerika'ya sığınmıştır. New York'ta 1941-1945 arasında Avrupa'dan kaçan diğer Yahudilerin kurduğu New School for Social Research'te ders veren Lévi-Strauss, burada Roman Jakobson vesilesiyle yapısalcı Prag

dilbilim okuluyla tanışmıştır (Lévi-Strauss, 1990, s. 4). Lévi-Strauss, yapısal antropoloji yaklaşımını geliştirirken Marcel Mauss (1954), Franz Boas (1940) gibi isimlerin kültür temelli çözümlerinin yanı sıra felsefe eğitimini ve Prag dilbilim ekolünün yapısalcı fonem çözümlerini kullanmıştır. İlk olarak bu dönem yayınladığı *Dilbilim ve Antropolojide Yapısal Analiz* makalesiyle edebiyat metinlerinin tahlillerinde kullanılmış olan yapısalcı düşüncenin antropoloji alanına taşınması tartışmasını açmıştır (Lévi-Strauss, 1945). Lévi-Strauss'un yapısal antropolojisinin temel özellikleri kültürel evrenselleri arayan bir bütünlük arayışında olması ve insan zihninde yer alan yapıları araştırması sebebiyle düşünme biçimlerini konu etmesi olarak değerlendirilebilir.

Lévi-Strauss, antropolojiyi insan fenomenini çalışmaya adanmış bir disiplin olarak tanımlar (2013, s. 6). “*Onun [antropolojinin] alanı meskûn yeryüzünün bütününi kuşatırken, metodu beşerî ve sosyal bilimlerin tüm disiplinlerinde meydana gelen tüm yöntemleri birleştirir*” (s. 35) diyerek kapsamlı bir tanım yapar ve bu alanın verilerini de insanlığın tarihiyle başlatır. Antropolojinin insanlık kadar eski olduğunu ve Eski Yunan tarih yazımında, İbn Battuta ve İbn Haldun'da, coğrafi keşifleri takip eden gezi notlarında, kardeşine insanlar arasındaki hayatı gözlemlemeyi şart koşan Kore kralı Munmu dönemi tarihi kayıtlarında antropolojik yaklaşım örnekleri bulunduğunu söyler (ss. 6-8). Lévi-Strauss, antropolojinin kapsamını insanlığın tarihinin başlangıcına götürmesi de onun evrenselci yaklaşımının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Kültürü insan aklının mekanizmalarının bir yansıması olarak ele alan Lévi-Strauss, bu şekilde tüm insanların akılları arasında eşitlik varsayan, kültürlere de eşit yaklaşan hümanist bir antropolojik yaklaşım geliştirmeye çalışmıştır.

“*Antropoloji ilhamını, uzun zaman hakir görülmüş, en mütevazı toplumlarda ararken, insani olan hiçbir şeyin insanlığa yabancı olamayacağını ilan eder. Dolayısıyla o kendisinden önce gelenlerin, yani, imtiyazlılar için ve imtiyazlı medeniyetlere dayanılarak yaratılmış olanların, ilerisine giden bir demokratik hümanizm kurar. Ve tüm bilimlerden ödünç aldığı yöntem ve teknikleri insanlığın anlaşılmasına hizmet etmek için faaliyete geçirerek, insanlığın ve doğanın genelleştirilmiş bir hümanizm içinde uzlaştırılması çağrısında bulunur.*” (Lévi-Strauss, 2013, s. 36)

Lévi-Strauss, bu sözleriyle antropolojiyi insanlık durumunun evrenselliğini inşa eden bir disiplin olarak yaklaşılabilirliğini tartışmaktadır. “*Üç yüzyıldır Batılıların düşüncelerini ve eylemlerini besleyen ve ilham veren hümanist düşünce*”nin dünya savaşlarını, aşırı yoksulluk ve sefaleti, hava ve su kirliliğini, kaynakların yağmalanmasını engelleme noktasında güçsüz kalmasına antropolojik hümanizmin ufkunda çözümler aramayı önerir (Lévi-Strauss, 2013, s.

36-37). Lévi-Strauss'un hümanist antropolojik ufku bakımından *Hüzünlü Dönenceler*'de dile getirdiği İslam'a antipati duyan ifadeleri ise tartışmalara yol açmıştır. 1950'de UNESCO göreviyle Pakistan'ın çeşitli bölgelerinde Müslüman ve Budist toplulukların olduğu yerlere düzenlediği geziler sonrasında İslam'ın diğer inançlara karşı hoşgörüsüz olduğunu (Lévi-Strauss, 2018, s. 427), "bin yıl geriden gelmekte" olduğunu (s. 430) yazmıştır. Lévi-Strauss kitabında şu ifadeleri kullanır:

"Batı, Haçlı seferleriyle İslâm'a karşı çıktığı ve dolayısıyla ona benzediği zaman, İslam, Hristiyanlık ile Budizm'in arasına girerek bizi İslamlaştırmıştır. Oysa -eğer İslâm olmasaydı- Batı Budizm'le yavaş bir geçişimliliğe yönelecek böylece Budizm bizi daha da Hristiyanlaştıracaktı. Hatta Hristiyanlığın ne kadar berisine gidebilirsek o ölçüde Hristiyanlaşacaktık." (Lévi-Strauss, 2018, s. 430)

Lévi-Strauss sonraki dönemlerde verdiği bir röportajda bu söylemlerinin teorik çıkarımlar değil öznel gezi notları olduğunu ve din konusunda sınırlı bilgisi olduğunu söylemiştir (Lévi-Strauss, 1991b). Arap-İsrail savaşı sonrasındaki 1968 yılındaki bir mektubunda ise *"Arap dünyasıyla yaptığım kısa temaslar bende silinmez bir antipati yaratmış olsa da Amerikan Kızilderililerinin yok edilmesinden kişisel bir acı duyup, söz konusu Filistinli Araplar olduğunda farklı bir tepki veremem"* demektedir (Aron, 2010, s. 672). Öte yandan dinler tarihi kürsüsünde ders verirken yazdığı bu kitabın belirli bir dünya tarihinin ortaya çıkışında İslam'ın rolüne dair ön yargılar içerdiği tartışmaları da yapılmıştır:

"Lévi-Strauss, tarihi yeniden başlatmanın, başka, daha yeterli bir yol seçmenin, geri dönüş şansının veya fırsatının kaybolmadığına inanır. Bu inanç veya arzu da onun çağdaş dünyadaki antropolojinin yeri ve işlevine ilişkin vizyonundan ayrılamaz. Antropolojinin misyonu, onun tanımladığı gibi, 'her zaman kaynaklara geri dönmektir' ve insanlık yalnızca kaynakta, başlangıçta değerli bir şey yaratır: gerisi çöküş ve çürümedir. Ancak böyle bir kökenin yeniden canlandırılmasının düşünülebilir olması için, özünde masum bir Batı kurgusu, şiddete diyalogu tercih eden İslam öncesi bir Hristiyanlık kurgusu gereklidir. Bu ideal yeniden yapılanmaya göre, Batı (Hristiyan) medeniyeti kurtarılırsa, ikinci bir şans verilirse, nihai sorumluluktan muaf tutulursa, o zaman Hüzünlü Dönenceler'deki İslam'ın kaderi, elçi kurban, dışlanmış öteki, medeniyetimizin kötülüklerinin deposu olmaktır. Lévi-Strauss'un uzlaşmış bir insanlık vizyonunda, antropolojinin öngördüğü ve duyurduğu, İslam'ın yeri yoktur." (Johnson, 1993, s. 75)

Lévi-Strauss antropolojik yöntem bakımından ise yapısalcılığı "daha önce var olduğu düşünülmeyen harmonilerin araştırılması [...ve] bir dizi nesne arasında örtük halde bulunan ilişkiler sisteminin keşfedilmesi" olarak tanımlar (Hayes & Hayes, 1972, s. 4). Antropolog insan

aklının evrensel yapıları ve işleyişi olduğunu varsayarak bir kültürdeki insanların nesnel dünyayı nasıl kavradığını, nesnelere nasıl ilişkilendirdiğini araştırır. Başlangıçta ilişkisiz görünen nesnelere karşılıklı ilişkileri üzerinden bir sistem oluşturmaktadır. Yapısal antropoloji kültürlerin gözlemlenemeyen, ilk anda fark edilemeyen ama ortaya çıkarılabilecek mantığını araştırır. Tüm kültürler insan aklının yapısına içkin kurallara göre deşifre edilebilir ve yorumlanabilir (Hayes & Hayes, 1972). İnsan aklının evrensel yapılarının kültürdeki işleyişini konu eden yapısal antropolojinin yapı tanımı Prag dil okulunun fonem analizlerine dayanmaktadır (Özbudun vd., 2007, s. 189). Yapısal dilbilimin sosyal bilimler açısından nükleer fiziğin fizik bilimleri için oynadığı role benzer bir devrimci potansiyeli olduğunu söyleyen Lévi-Strauss bu yaklaşımın dört temel yöntemine referans verir: Bilinçli olguların yerine *bilinçdışı* altyapıların araştırılması, terimleri bağımsız varlıklar olarak ele almak yerine *ilişkileri* incelemesi, *sistem* kavramını önermesi ve tümevarım veya tümdengelimle *genel yasaları* keşfetmesi (1963, s. 33). Bu ilkelerin akrabalık ilişkilerine ve diğer antropolojik meselelere uygulanmasını önerir (s. 34). Dilbilimci ekole ait zıtlıklara dayalı ayırt edici özellikler fikri Lévi-Strauss'ta "ikili zıtlıklar" yaklaşımına dönüşmüştür (Özbudun vd., 2007, s. 193). Tüm kültürlerin ortak yapısını ikili zıtlıklarda arayan antropolog eserlerinde çığ ve pişmiş, doğa ve kültür, kadın ve erkek, yaşam ve ölüm, üstün ve aşağılık gibi ikili ayrımları konu eder. Medeniyet eleştirilerini de ilkel ve medeni ayrımına dayandırır. Lévi-Strauss, sözde "ilkel" toplulukların üyeleri ile medeni toplulukların üyelerinin akıllarının arasında bir üstünlük farkı olmadığını öne sürerek kendi hümanist anlayışını geliştirmiştir. Ona göre hem ilkel hem de medeni topluluklar evrensel zihinsel kategorileri aracılığıyla nesnel dünyayı tezatlar halinde ilişkilendirmekte, ayırtırmakta ve sınıflandırmaktadır.

Lévi-Strauss yapıyı kültürün bir unsuru olarak değil kültürün unsurları arasındaki ilişki ve farklılıkların oluşturduğu bu sistem olarak tanımlar. Bir kültürde sosyal hayatın farklı yönleri birbiriyle organik olarak ilişkili olan bir sistem oluşturur (2013, s. 23). Antropoloğun amacı kültürün farklı toplumlarda gözlemlenen inanç ve kurum çeşitliliğinin altında yatan tutarlı yasaları keşfetmektir (1992, s. 35). Bu yasaları araştıran yapısal antropoloji bütüncül bir açıklama yapar ve kültürün *totalitesinin* mantığının peşindedir (2013, s. 23). Ayrıca yapısal antropoloji bir kültüre özgü yapıyı değil tüm kültürlerin yapısının mantığını yani "tüm mümkün yapıların yapısını" araştırır (Barnard, 2000, s. 127). Lévi-Strauss'un yapısal antropolojisi Brezilya'daki yerli topluluklarla yürüttüğü saha araştırmalarına dayanmaktadır. Diğer sosyal bilimler insanın günlük hayatta karşılaşmayacağı soyut kavramları araştırırken -örneğin ekonomideki değer, marjinal verimlilik- antropoloji gündelik olanı çalışarak bireyler arası şahsi

ilişkilerin somut alanıyla ilgilenir (Lévi-Strauss, 2013, s. 26). Yapısal antropolojide gündelik alanın ampirik somut verileri kültürün yapısını ortaya çıkarmak amacıyla analiz edilir.

Lévi-Strauss, insan hayatının kültürel evrensellerine dair yapısal antropoloji çalışmalarında akrabalık ilişkilerini ve evlilik kurallarını, yemek kültürünü, alet üretimini, mitleri, totemleri ve dini kurumları incelemiştir (Lévi-Strauss, 1948, 1966a, 1969a, 1969b, 1978, 1983, 1991a). Mitlerin bilginin saklanması ve aktarılması bakımından bilimle aynı işlevde olduğunu savunan antropolog Batı medeniyeti eleştirilerini özellikle bilim ve mitler üzerine yaptığı kıyaslamalarla getirmiştir. Bu eleştiriler aşağıda daha detaylı olarak ele alınacaktır.

Lévi-Strauss, antropoloğun ikili objektiviteye sahip olması gerektiğini savunmaktadır. Tıpkı bir dili konuşan herkesin gramer kurallarını bilmese de belirli bir düzene göre konuşması gibi, bir kültürün de yapısı vardır ve üyeleri kendileri farkında olmasa da birtakım kurallara uymaktadır. Üyelerinin bir kültürün parçası olarak benimsediği ama çıkış noktasının ve işlevinin bilincinde olmadığı kuralların kökeni bu grupların derin bilinçdışında yer alır (Lévi-Strauss, 2013, s. 19). Antropolog belirli bir kültürel yapının üyesi olarak başka bir topluluktaki kültürel yapıyı anlamaya ve analiz etmeye çalıştığı için aslında iki şey yapmaktadır. Hem kendi kafasındaki ve hem de incelediği topluluğun kafasındaki yapısal inşayı araştırmaktadır (Barnard, 2000, s. 127). Bir yapıyı çözümlenmek ancak ona mesafe alarak uzaktan bakmakla mümkündür. Dolayısıyla antropolojik düşüncenin ikili mahiyeti vardır: antropolog kendinden çok farklı olan toplumlara uzaktan bakar ve antropolog kendi kültürüne de sanki farklı bir kültüre aitmişçesine uzaktan bakar (Lévi-Strauss, 2013, s. 31). Antropoloğun gözlemlediği egzotik topluluklar ise zaten coğrafi, entelektüel, psikolojik ve ahlaki açıdan onun uzağındadır (ss. 18-19). Lévi-Strauss, antropoloğun kendi toplumuna da mesafe alması gerektiğini savunur. Dolayısıyla sosyal bilimler için gereken kendi hislerini, inançlarını ve önyargılarını susturmayı öngören objektivitenin yanı sıra antropolog kendi düşünme yöntemini de eleştirerek yenilemelidir (s. 22). Bu yaklaşımı ikili objektivite olarak adlandıran Lévi-Strauss, bunun antropoloğun kendi kültürünü de tanıma imkânı olduğunu savunur: “*Birinin kendi kültürünü bilmesi ve anlaması için ona bir başkasının nokta-i nazarından bakması gerekir*” (s. 30). Ona göre antropologların varoluş amaçları kendi yaşam tarzı ve değerlerinin mümkün olan tek seçenek olmadığını, insan topluluklarının başka yaşam tarzları ve değer sistemleriyle de mutluluğu bulduklarını ispatlamaktır (s. 37). Antropolojinin diğer geleneklere dair şaşırtıcı ve şok edici bilgileri modern insana gururundan vazgeçerek diğer yaşam tarzlarına saygı duymayı ve kendini sorgulamayı öğretme potansiyeline sahiptir (s. 37). Dolayısıyla Lévi-Strauss’a göre

antropoloji diğer kültürlere tevazu ile yaklaşmaya ve onlardan öğrenmeye alan açan bir disiplin niteliğindedir.

Lévi-Strauss'un yapısal antropolojisine rasyonel temelinin baskın olduğu yönünde bazı eleştiriler de getirilmiştir. İngiliz antropolog Clifford Geertz, Lévi-Strauss'un yaban düşüncüyü gözlemlemek ve onunla yüzleşmek yerine "epistemolojik empati" yöntemiyle yaban zihne nüfuz etme becerisi peşinde olduğunu ve "bir tür deneysel zihin okuma" yaptığını öne sürmüştür (2006, s. 357). Lévi-Strauss *Hüzünlü Dönenceler*'deki romantik tutkusunu *Yaban Düşünce*'de bir hipermodern entelektüalizme dönüştürmüştür (s. 359). Ona göre göre her ikisi de aynı derin temel yapının, Fransız Aydınlanmasının evrensel akılcılığının farklı ifadeleridir. Gerçek gurusu Rousseau olan Lévi-Strauss insan toplumunun sarsılmaz temelini sosyal olarak değil psikolojik olarak ele alır: rasyonel, evrensel, ebedi ve erdemli bir akıl (s. 356). İngiliz antropolog Lévi-Strauss'un antropolojiye insan aklına duyulan klasik aydınlanmacı inancın modernize edilmiş bir mesleği olarak yaklaştığını söyleyerek aklın egemenliğine dair tutumuna şüpheyle yaklaşır:

"Daha ilginç olanı Kral Akli, Beyinli Yabani kılığında tahtına geri oturtmaya yönelik böyle bir girişimin günümüz dünyasındaki kaderinin ne olacağıdır. Sembolik mantık, matris cebiri veya yapısal dilbilimle ne kadar uğraşılırsa uğraşılırsın, 1762'den bu yana olanlardan sonra hala aklın egemenliğine inanabilir miyiz?" (Geertz, 2006, ss. 358-359).

2.Lévi-Strauss'ta Medeniyet

Lévi-Strauss, çeşitli çalışmalarında bir medeniyet tartışması yürüterek sömürgecilik eleştirisi yapmıştır. Sömürgeci söylemdeki Batı medeniyetinin üstünlük iddiasının dayanağı olan medeni ve "ilkel" hiyerarşisini reddetmiştir. Medeni ve ilkel insanın eşit evrensel aklı yapıları sahip olduğunu savunarak kendinden önceki düşünürlerin öne sürdüğü evrimci ilerlemeci varsayımlara itiraz etmiştir. İnsan kültürlerinin zenginliğini ve kendine özgü olduğunu savunarak bunların Batı medeniyetindeki bir aşamanın muadilleri olarak ele alınmasına karşı çıkmıştır (Lévi-Strauss, 1952, s. 18). Ona göre Batı medeniyeti de ilkel toplulukların kültürleri gibi insan aklının bir üreimidir. Batı medeniyetinin farklılığı, düşünme biçimindeki farklılıktan ve değişime açık olmasından kaynaklanmaktadır. Tarihsel değişimlerden etkilenme konusunda sıcak ve soğuk toplum ayrımları yapan Lévi-Strauss değişime açık olan, tarihi süreçleri aktif olarak yaşayan, modernleşen ve endüstrileşen toplumları sıcak; dengeyi ve durağanlığı önemseyen ve toplumsal yapıyı tarihi etkilerden korumaya çalışan yerlilerin toplumlarını soğuk olarak niteler (1966b, s. 233-234). Batı medeniyetindeki değişim ve yayılma Lévi-Strauss'a göre bir entropiye yol açmaktadır. Lévi-Strauss fizikten ödünç aldığı bir sistemin düzensizliğe

doğru evrilmesini ifade eden entropi terimini toplumların zamanla karmaşık ve düzenli yapılardan daha kaotik ve kültürel çeşitliliğin azaldığı yapılara evrilme eğiliminde olduğunu anlatmak için kullanır (2007, s. 57). Lévi-Strauss'un entropi kavramı kültürel çeşitliliğin korunmasının önemine ve yerel kültürlerin tehdit altında olduğuna dair bir uyarı niteliğindedir.

Lévi-Strauss, Batı medeniyetinin teknik, güç temelli ve tıbbi anlamda çeşitli kazanım ve üstünlüklerini kabul etse de savaş, soykırımlar, yoksulluk ve doğa kirliliği bakımından kayıplara yol açmasını eleştirmiştir. İlerlemeci paradigmaya karşı çıkan antropolog modernleşmeyle birlikte Batı medeniyetinin insanlığı getirdiği noktada sadece vadettiği özgürlük ve refahın değil söz konusu kayıpların da olduğunu savunur. Batı medeniyetinin rızaya dayalı yaygın hegemonyasının aslında sömürülen ülkelerin seçeneksizliğinden kaynaklanan bir rıza olmasını eleştirir. Ona göre, antropolojinin yazısız toplulukları çalışması modern dünyanın sorunlarını tanımlama ve kayıplarını sorgulama konusunda yararlıdır. Lévi-Strauss, yazısız toplulukların öğrettikleriyle yeni bir demokratik hümanist anlayış geliştirmeyi önerir. Antropoloğun yaklaşımının Batı medeniyetinin evrimci paradigmasını eleştirirken onun eksiklerini iyileştirecek bir diğer evrenselci anlayış önermesi ve antropolojinin *yaban* toplulukları çalışmasını bu amaç için araçsallaştırması handikapları vardır.

2.1. “İlkel” ve Medeni Hiyerarşisine İtirazlar

Lévi-Strauss, daha önce Malinowski, Lévy-Bruhl ve Sartre gibi düşünürlerin Batı medeniyetini ayırt etmek için yaptıkları “ilkel” tanımlarını eleştirmiştir. Yazısız toplumların “ilkel” olarak adlandırılmasına itiraz eden antropolog bu kelimeyi yazılarında “sözde” ifadesiyle birlikte ve tırnak içerisinde kullanır. Bu şekilde medeni ve “ilkel” arasında kurulan yüksek ve alçak hiyerarşisine itiraz etmektedir. Lévi-Strauss, bu hiyerarşinin dayanağı olarak öne sürülen “ilkel” toplulukların çıkarıcı oldukları, irrasyonel oldukları ve soyut düşünme yetenekleri olmadığı iddialarına karşı çıkmaktadır. Ona göre antropolojinin incelediği topluluklar için “ilkel” nitelmesi dil ve kültür bakımından temelsiz bir adlandırmadır (Lévi-Strauss, 1987, s. 11). Bu toplulukların antropolojide *yaban*, *ilkel* ve *arkaik* olarak nitelenmesi hakkında şunları söylemektedir:

“Erken dönem antropoloji çalıştığı insanları bizimkilerden ayrı bir kategoriye yerleştirme konusunda tereddüt etmedi. Yaban (savage) teriminin etimolojisinin ve daha aşikâr bir biçimde Almanca Naturvolkern teriminin ima ettiği gibi onları doğaya yakın konumlanırdı; ya da onlara “ilkel” veya “arkaik” diyerek onları tarihin dışına yerleştirdi ki bu adeta onları insanlık durumunun parçası yapabilecek bir isimden mahrum bırakmanın bir diğer yoluydu” (Lévi-Strauss, 1992, s. 26).

Lévi-Strauss, ilkel kelimesini sözde ve tırnak işaretiyle kullanmış veya yazısız, az nüfuslu ve yaban kavramlarını tercih etmiştir. Lévi-Strauss ilkel (primitive) yerine yaban (sauvage) kelimesini tercihi etmekte ve bu kelimenin ormana, yaban hayatına ait olma anlamına da gönderme yapmaktadır.

Lévi-Strauss, kendisinden önceki antropolojik çalışmaların ilkel olarak nitelendirdiği toplulukların düşünme biçimleri hakkındaki çıkarıcı oldukları (Malinowski, 1948), mantık temelli değil duygusal ve mistik temelli düşündükleri (Lévy-Bruhl, 1926), soyut ve karmaşık düşünme yeteneklerinin olmadığı (Sartre, 2004) savlarına itiraz eder. Mitler üzerinden *yaban* toplulukların düşünme biçimlerini ve bilinçdışındaki ortak yapıları inceleyen Lévi-Strauss, söz konusu bu varsayımların yanlış ve ayrımcı olduğunu savunur (2001). Malinowski'nin (1948) yazısız toplulukların düşüncesinin faydacı karakterde olduğu ve temel yaşam ihtiyaçları tarafından belirlendiği yönündeki fikrinin aksine bu topluluklar çıkarları olmadan birçok davranışta bulunmaktadır (Lévi-Strauss, 2001, s. 5). Bu toplulukların sosyal kurumları, inançları ve mitleri yalnızca geçimlerini sağlama, cinsel dürtüleri tatmin etme gibi temel ihtiyaçlarla açıklanamayacak kadar karmaşıktır ve özgecirdir.

Lévy-Bruhl'ün (1926) "ilkel" toplulukların düşüncesinin duygular ve mistik temsiller tarafından belirlendiği iddiasına karşı çıkan Lévi-Strauss, aksine bu toplulukların son derece entelektüel olduğunu öne sürer. Yaban toplulukların üyeleri adeta bir filozof gibi etraflarındaki dünyayı, doğayı ve toplumlarını anlamaya çalışmaktadır (Lévi-Strauss, 2001, s. 5). Lévy-Bruhl'ün (1926) doğayı somut gereksinimleri için kullanabileceği bir yer olarak algılayan "prelojik (mantık öncesi)" düşünceye sahip "ilkel" insan ve doğayı formüle edilmiş kuramsal sorunlarla algılayan "lojik" (mantıklı) düşünceye sahip modern insan ayrımına da itiraz eder (Lévi-Strauss, 1966b). Lévi-Strauss, yabanların aklının modern insanla aynı ikili zıtlık oluşturma ve sınıflandırma mekanizmalarına sahip olduğunu ve en az modernler kadar makul ve kompleks düşünebildiğini savunur: "*Yaban düşünce bizimkiyle aynı anlamda ve aynı şekilde mantıklıdır [...] Bu yanlış anlama giderildikten sonra, Lévy-Bruhl'ün görüşünün aksine, onun düşüncesinin duygulanım ile ilerlediği fikrinin doğruluğu kalmaz; onun düşüncesi karıştırma ve ortaklık ile değil ayırt etme ve zıtlıkların yardımıyla anlama yoluyla ilerlemektedir*" (1966b, s. 268). Sınıflandırma karışıklıktan üstündür ve duyular düzeyinde yapılan en basit sınıflandırma bile rasyonel düzenleme yönünde atılan bir adımdır (s. 15). Rastgele yapılan sınıflandırmalar bile bir hafıza bankası oluşturmayı kolaylaştırır (s. 16). Lévi-Strauss'a göre sınıflandırma yoluyla üretilen hafıza; mitler ve ayinlerde saklanmaktadır. Mitler gerçeklikten kopuk hayal ürünleri değil yaban toplulukların doğaya dair gözlemleri, hisleri ve düşünceyle

öğrendiklerini muhafaza etme işlevine sahip kültürel olgulardır (s. 16). Antropoloğa göre mitlerin bilime benzer bir fonksiyonla öğrenilenleri aktarması modern medeniyetin de temelidir. Bu tür bir bilim ilkelden ziyade mukaddem (prior) olarak nitelenebilir (s. 16).

Sözde “ilkel” toplulukların soyut düşünme yeteneğinin olmadığı fikrine de itiraz eden Lévi-Strauss, soyut kavramların medeni dillerin tekelinde olmadığını savunur. Franz Boas’ın çalışmasındaki (1940) Kuzey Amerika’da konuşulan birçok eşya ve özelliğin soyut kelimelerle ifade edildiği Şinuk dilini örnek gösterir (Lévi-Strauss, 1966b, s. 1). Bu dilde “kötü adam fakir çocuğu öldürdü” yerine “adamın kötülüğü çocuğun fakirliğini öldürdü” gibi soyut ifadeler kullanılmaktadır (s. 1). Öte yandan Lévi-Strauss, yaban toplulukların doğayla iç içe olmaları nedeniyle fiziksel dünyanın duyu organlarıyla hissedilen somut niteliklerinin onların mitlerine daha çok yansıdığı kanaatindedir (s. 269). Modern toplumların hayat tarzı ise giderek doğadan uzaklaşmakta ve ürettikleri bilimsel düşünce fiziksel dünyaya soyut ve formel olarak yaklaşmaktadır.

Lévi-Strauss, Sartre’in (2004) “ilkel” topluluklar hakkında yaptığı tarihsel olan (medenî, bilinçli) ve tarihsel olmayan toplumlar (ilkel, bilinçsiz) ayrımına da karşı çıkar (1966b, s. 251). “İlkel” toplulukların kompleks ve diyalektik düşünceden yoksun oldukları için tarihsel evrimin dışında kaldıkları ve teknolojik açıdan gelişmedikleri fikrine karşı çıkan Lévi-Strauss, onların düşünme biçiminin daha aşağı derecede değil farklı olduğunu savunur (s. 266). Sözde “ilkel”lerin medeni insan gibi doğaya hâkim olma gibi bir dertleri yoktur. Lévi-Strauss’a göre sözde “ilkel” topluluklardaki büyü ve mitlerin bilimsel ilerlemenin evriminin bir aşaması değil bilime paralel bir bilgi edinme yolu olduğunu söyler (s. 13). Büyü de tıpkı bilim gibi iyi artiküle edilmiş bir sistem oluşturmaktadır. Bilim ve büyü sadece teorik ve pratik sonuçları farklı olan iki paralel yöntemdir. Büyü de bilime benzer tipte zihni operasyonlar gerektirir ve benzer çeşitteki fenomenlere uygulanır. Lévi-Strauss’a göre insanoğlu neolitik dönemde tarım, hayvancılık, çömlekçilik, dokumacılık, yiyeceklerin hazırlanması ve muhafaza edilmesi gibi medeniyetin temel sanatlarını bulurken şansa bağlı batıl inançlardan yola çıkmamıştır. Bu sanat ve tekniklerin keşfi büyüler aracılığıyla aktarılan yüzyıllarca süren gözlem, deney, sınıflandırma ve kuramlaştırmaya dayanmaktadır (ss. 13-14).

Lévi-Strauss, totemizmin de “ilkel” dini kurumları medeni olanlardan ayırmak için yapılan bir yakıştırma olduğunu savunur (1991a, s. 103). Etnografların yorumları ve teorisyenlerin spekülasyonlarıyla abartılan totemizm ile “ilkel”lerin dini fenomenleri karikatürize hale getirilmektedir. Oysaki bugünkü medeni dinlerle “ilkel”lerin dinleri karşılaştırıldığında ciddi yakınlıkları bulunmaktadır (s. 103).

Lévi-Strauss, yazısız toplulukların düşünce tarzlarını bilimsel düşünce tarzı ile kıyaslamıştır. Yaban düşünce en kolay yoldan evrenin bütüncül anlamını ararken, bilimsel düşünce tam tersine parçalı olarak ve aşama aşama gitmekte ve çok sınırlı bir fenomeni açıkladıktan sonra diğerine geçmektedir (Lévi-Strauss, 2001, s. 6). Bilimsel düşünce insana doğa üzerinde bir hâkimiyet verirken yaban düşüncenin mitleri insana tabiata karşı güç elde etme noktasında başarısız olmakta, yalnızca bir evreni anlama illüzyonu sağlamaktadır. Öte yandan antropolojinin konusunu oluşturan toplumlar insanları doğayı ve hayvanları modern insandan daha iyi tanımaktadır ve bedensel yetkinlikleri daha iyidir. Lévi-Strauss, çalıştığı bir kabilenin üyelerinin gün ışığında Venüs’ü görebilmelerini bu yetkinliğe örnek olarak verir (s. 6). Lévi-Strauss’a göre modern insan geçtiği eğitim süreci neticesinde yaban insana kıyasla bazı bilgi ve yeteneklerini kaybetmekte, akli ve duyuşsal becerilerini daha az kullanmaktadır. Öte yandan bu eğitim sayesinde araba sürebilmekte, televizyon izleyebilmektedir (s. 6). Yaban insanın zihni ise böyle bir eğitimden geçmemiştir ve buna ihtiyacı yoktur. Lévi-Strauss modern insan ve yaban insanın zihinleri hakkında şunları söylemektedir: “*Antropolojik araştırmaların vardığı pek çok sonuçtan biri de insanlığın çeşitli kesimleri arasındaki kültürel farklılıklara rağmen, insan zihninin her yerde aynı olduğu ve aynı kapasitelere sahip olduğudur*” (ss 6-7). Antropolog, ayrıca bugün bilimdeki gelişmelerin yalnızca niceliksel yönde olmadığı, hayatın niteliksel yanlarını da ele alabilecek hale geldiği ve bu araçlarla mitlerin daha önce anlamsız ve absürt görünen yanlarını anlayabilme imkanının doğduğu kanaatindedir (s. 7). Modern insanın düşüncesiyle yaban düşüncenin benzerliğine bilgisayarlarda bulunan 1 ve 0 mantığının Kuzey Kanadalı yerlilerin rüzgâra hükmetmeyi başaran vatoz balığı mitinde de olmasını örnek verir (s. 8). Bu mitin kahramanı olarak vatoz balığının seçilmesi onun ikili değişken özellikleri olan altı kaygan üstü sert yapısı ve üstten görününce büyük yandan görününce ince olan görünüşü nedeniyle. Her iki özelliğinde de var olan ikili yapı sayesinde vatoz balığı düşmanlarına karşı savaşabilmekte ve onlardan kolayca kaçabilmektedir (s. 8). Bu mit yaban toplulukların doğayla ilişkilerini düzenleme noktasında anlamlı bir işlev taşımakta, yaban topluluklar rüzgârlı günlerde işlerini halledememe problemini rüzgârın iki günde bir esmesi sayesinde aşabilmektedir (Lévi-Strauss, 2001, s. 8). Lévi-Strauss, mitolojik düşünceyi bir yaptakçının mevcut malzemelerden elleriyle çalışarak ve çeşitli hileli yollar kullanarak yeni ve farklı ürünler ortaya çıkarmasına benzetmektedir: yaptakçı heterojen bir repertuar aracılığıyla kendini ifade eder ve entelektüel düzeyde umulmadık parlak fikirler çıkarabilir (Lévi-Strauss, 1966b, s. 17). Öte yandan bilimsel düşünceyi ise mühendise benzetmektedir, mühendis malzemeleri bir projeye yönelik olarak hammadde tedariki ve gerekli aletlerin tespit edilip elde edilmesi gibi

önceliklere göre gruplandırmaktadır (s. 17). Yaptakçının ise malzemeleri dağınık ve karışık; bir projesi yoktur. Mühendis ise sürekli medeniyetin mevcut durumu tarafından kendisine konulan sınırlandırmaları aşmaya çalışır ve Batı medeniyetinin teknolojik gelişimi bu düşünce yöntemi farklılığı sonucunda ortaya çıkmıştır. Yaptakçının eğilim ve ihtiyacının hep mevcut malzemelerle sınırlı kalması gibi yaban düşüncenin kendi kültür alanında yarattığı değişim sınırlı olmuştur (s. 19).

Sonuç olarak “ilkel” ve medeni ayrımının yaban toplumların aklını hiyerarşik olarak daha aşağıda varsayan çeşitli iddialara dayandığını söyleyen Lévi-Strauss, onların düşünce yapılarının modern insanla aynı olduğunu yalnızca amaç ve yöntemlerinin farklı olduğunu savunmaktadır. Kendisini daha üstün olarak sunan Batı medeniyeti de “ilkel” toplumların kültürleri gibi insan toplumlarının bir üretimidir. Her ikisi de ortak evrensel zihinsel yapılarla dayanır. Medeniyet yalnızca kalabalık olan çok sayıda kültürün etkileşiminin, bilgi ve teknoloji birikiminin sonucudur. Lévi-Strauss, antropolojik düşünceyle beraber medeniyet yerine kültür kavramını kullanmanın daha doğru olacağını savunmaktadır: *“Antropolojik düşünce çoğunlukla, tüm çeşitli ve karşılaştırılmaz tikel tezahürleriyle beraber, konusunun varsayılan birliğini uzlaştırıcı bir yol bulmayı denemeye odaklandı. Bu amaçla, medeniyet kavramı –bir takım genel, evrensel, aktarılabilir yetenekler anlamında- yerini yeni anlamında kültür kavramına bırakmak zorundaydı”* (Lévi-Strauss, 1992, s. 26).

2.2. Batı Medeniyetine Eleştiriler

Lévi-Strauss, Batı medeniyetinin doğa üzerinde hakimiyet kurma arzusunu, bireyselciliğini, evrensel yapıları görmezden gelen tarihselciliğini ve ilerleme düşkünlüğünü eleştirir. Kendini ilerleme medeniyeti olarak tanımlayan Batı medeniyeti sömürgeci müdahaleler, savaşlar ve soykırımlara yol açarak başarısız olmuştur. Ona göre bu ilerlemeci ve doğaya tahakkümü amaçlayan yaklaşım, doğayla uyum içinde yaşayan ilkel toplumlara nazaran daha sorunludur. Sömürgeci yayılcılık yerli kültürlerin kaybolmasına ve kültürlerin tek tipleşmesine yol açmaktadır.

Lévi-Strauss, Batı medeniyetinin imtiyazlı ve üstün olmadığını ortaya koymaya çalışmaktadır. Batı medeniyeti “barbar” kavramsallaştırmasıyla etnosantrik ve kültürel çeşitliliği reddeden bir yaklaşımla yayılmıştır (Lévi-Strauss, 1952, s. 11). Diğer medeniyetler ilerleyen bilim ve teknolojinin insanoğluna daha çok güç ve mutluluk getireceğine inanarak Batı’yı model olarak benimsemiştir (Lévi-Strauss, 2013, s. 2). Batı’nın örnek alınmasının sosyal örgütlenmede bireysel özgürlük ve siyasi örgütlenmede yöneticilere daha çok sorumluluk getireceği beklenmiştir (s. 2). Fakat yirminci yüzyıldaki gelişmeler tüm bu beklentilerin yanlış olduğunu göstermiş, totaliteryanizm yaygınlaşmış, savaşlar ve

soykırımlarda on milyonlarca insan ölmüştür. Bilimsel ve teknolojik gelişmenin insana doğa karşısında verdiği güç pahalıya mal olmuş, insanların kitlesel imhası ve birçok canlı türünün yok olmasıyla sonuçlanmıştır (s. 3). Hava, uzay, su ve çeşitli tabiat kaynakları kirlenmiştir. Tıp bir taraftan olağanüstü gelişme gösterirken dünyanın çeşitli bölgelerindeki insanlar açlık ve kıtlıkla boğuşmaktadır (s. 3). Üretim ve tüketim artmış ve dengesizleşmiştir (s. 4). Yine bunlarla birlikte gelen kentleşme ve nüfus artışı, kenttekiler için yaşam alanlarının daralmasına ve insani olmayan koşullara yol açmıştır. Demokratik kurumların işleyişi sosyal hayatı felce uğratan bir bürokrasi doğurmuştur (s. 4). Lévi-Strauss, Batı medeniyetinin gelişmesinin ve yaygınlaşmasının yol açtığı tüm bu sorunları sıraladıktan sonra bugün Batı'nın maddi ve manevi ilerlemesine olan inancın krizde olduğunu söyler (s. 4). Batı artık model olma özelliğini yitirmiştir ve kendi kendine hayat verecek kaynaklardan yoksundur (ss. 4-5). Lévi-Strauss, tüm bu Batı medeniyeti eleştirilerini yaptıktan sonra Batı medeniyetinin şimdiye kadar aşağıladığı mütevazı topluluklardan antropoloji aracılığıyla öğreneceği sosyal örneklerle bir entegrasyon önerisinde bulunmaktadır (2013, ss. 4-5).

Lévi-Strauss, Batı medeniyetinin yayılmasının kendiliğinden gerçekleşmediğini, diğer medeniyetlerin seçenezsizlikten ötürü Batının üstünlüğünü kabul ettiğini söylemektedir (1952, s. 31). Batı medeniyeti dünyanın her yerine askerlerini, ticaret merkezlerini, çiftliklerini ve misyonerlerini yerleştirerek, diğer toplumların yaşamlarına müdahale ederek onların geleneksel yaşam biçimlerini değiştirmiş ya da sarsmıştır (s. 31). Karşı karşıya kaldıkları güçle yarışamayıp sömürgeleştirilen ve düzenleri bozulan topluluklar çareyi Batılı yöntemlerde aramışlardır. Bu sebeple Batı medeniyetinin üstünlüğünün rızayla kabul edilmesine dayandığı savı geçersizdir, buna ancak sahip olduğu güçle diğer toplulukları medeniyetini kabule zorlaması denebilir (s. 31). Bu medeniyetin belirgin değerleri kişi başına düşen enerji miktarını artırmak ve tıbbi alandaki gelişmelerle insan hayatını uzatmaktır. Fakat Batı medeniyetinin yayılması aynı zamanda bu değerlerin tam karşısındaki enerji kullanımındaki sınıflar arası eşitsizlikler ve dünya savaşlarındaki katliamlar gibi fenomenlere yol açmaktadır (s. 32).

Antropolojik olarak Batı toplumlarının da çalışılabileceğini savunan Lévi-Strauss, bu durumun geleneksel olarak düşünülmezken ancak sömürülen sözde “ilkel” topluluklar Batılılara benzemeye başlayınca gündeme geldiğine de dikkat çekmiştir (1987, s. 12). Nitekim sonraki dönemde modernite antropolojisi, şehir antropolojisi, küreselleşme kültürü gibi konular antropoloji alanında konu edilmeye başlamıştır. Lévi-Strauss Batı toplumlarının nitelikleri antropolojik olarak incelense dahi mevcut eşitsiz güç ilişkileri nedeniyle “biz hiçbir zaman sömürdüğümüz toplulukların yabani olamayacağız” demektedir (ss. 12-13). Bu ifadesiyle Batı

medeniyetinin yerli toplulukları sömürgeleştirmesini ve kültürlerini yok etmesini eleştirirken antropolojik düşünümSELLİĞE de işaret etmiştir. Antropoloğun kendi kültürel bağlamının ve araştırdığı toplumun sömürgeci müdahalelere uğramış olmasının yol açtığı sınırları ve kısıtları tartışmaya açmıştır.

Lévi-Strauss'a göre modernleşme öncesine kadar binlerce farklı kültüre sahip yazısız topluluğun var olması, insanlığın yüz binlerce yıl boyunca dünyanın farklı yerlerinde küçük gruplar halinde izole bir biçimde yaşamaları ve kendi özelliklerini geliştirmelerinin sonucudur (2001, s. 7). Bu çeşitlilik son derece verimlidir ve medeniyetlerin gelişmesi farklı kültürlerin iletişimi ve etkileşimi sayesinde mümkün olmuştur. Öte yandan Batı medeniyetinin sahte evrimci anlayışı kültürel çeşitliliği tehdit etmektedir (Lévi-Strauss, 1952, s. 13). Geçmişteki ve uzak coğrafyalardaki insan topluluklarını tek bir ilerleme çizgisinde aynı insanlık durumuna giden aşamalar olarak gören bu anlayış aslında kültürel farklılıkları yok saymaktadır (s. 13). Fakat bugün Batı medeniyetinin yayılmasıyla beraber ortaya çıkan aşırı iletişim kültürlerin kendisi olmasına engel olmakta, kültürel üretim için gerekli olan üyelerinin kendi kültürünün orijinalliğine ve üstünlüğüne olan inancını zedelemektedir. İletişim ve ulaşım imkanlarının yayılması insanları dünyanın her kültüründen her şeyi tüketebilen ve orijinalliğini kaybeden tüketiciler haline getirmektedir (Lévi-Strauss, 2001, s. 7). Lévi-Strauss, modern dünyanın iletişimin gelişmesi ve seyahatin sıklaşması gibi özelliklerinin insan türünü "akıcı" hale getirdiğini düşünmektedir (1963, s. 377).

2.3. Yaban Toplulukların Özellikleri

Lévi-Strauss, yazısız toplulukların özelliklerini tanımanın modern toplumların sorunlarını daha iyi teşhis edebilme noktasında faydalı olacağını savunmaktadır (2013). İnsan zihninin işleme konusunda gerek yaban toplulukların gerekse modern toplulukların üyelerinin nesnelere ikili zıtlıklar halinde algılama, karşılaştırma ve birleştirme, sınıflandırma ve kategorize etme özellikleri ortaktır. Lévi-Strauss'a göre insan yaşamının ortak özellikleri olan konuşma, türün devamıyla ilgili kurallar (üreme, aile), yemek kültürü, alet üretimi ve dini kurumlar kültürel evrenseller olarak incelenebilir (2013, ss. 5-6). Ona göre insanlığın topluluk hayatının toplam süresi bakımından dönem olarak yüzde doksan dokuzunu kapsayan yazısız topluluklar uzak geçmişin bir safhası değil insanlık durumunun ortak paydası niteliğindedir ve bu açıdan Doğu ve Batı'nın yüksek medeniyetleri bir istisna mesabesindedir (s. 14). Lévi-Strauss, yazısız toplulukların "hazır deney" niteliği taşıdığını ve modern insandan farklı olan bu toplulukların insan zihninin coğrafi ve tarihi olarak son derece çeşitli durumlarda nasıl işlediğini çalışmak için müthiş bir imkân sağladığını savunmaktadır (s. 18). Lévi-Strauss, makineleşmenin olmadığı yaban toplulukların modern topluluklara kıyasla doğayla daha

uyumlu, daha sağlıklı, daha insancıl ve kültürlerini sürdürme konusunda daha dengeli ve istikrarlı olduklarını savunur.

Lévi-Strauss'a göre nüfusları birkaç düzineden birkaç bine kadar değişen çok düşük nüfuslu olan yazısız toplulukları çalışan antropoloji insan topluluklarının çeşitliliğini ve farklılığını göstermiştir. Lévi-Strauss açısından, bu topluluklar yeterince çalışılmamış olsa da mevcut veriler modern toplumda mutlak ve değişmez gibi görülen bazı alışkanlıkları da tartışma konusu haline getirmektedir, örneğin bu çalışmalar cinsiyetler arasındaki iş bölümü ve yeni evlenenlere dair ikamet kurallarının farklı olabileceğini göstermektedir (2013, s. 11). Çeşitli kültürlerin evlilik yasakları ve nesep anlayışı da çeşitlilik göstermekte, kiminde paralel ve çapraz kuzenler ayırılmaktadır (ss. 11-12). Yazısız topluluklarda nüfus az olduğu için üyelerin kendi aralarındaki ilişkileri akrabalığa dayalıdır (s. 13). Bu durum ilişkilerin dolaysız olmasını, özdengeyi (homeostasis) ve sürdürülebilirliği sağlamaktadır. Yaban toplulukların gelenekleri, yaşam tarzları, pratikleri ve teknikleri kendi içlerindeki tarihi ve ekonomik karışıklıklarla silinmemiş, yıkıma direnmiştir (s. 20). Modern toplumda ise kitap, fotoğraf, gazete, radyo, televizyon gibi araçlar nedeniyle iletişimin dolaylılaşması ve yazılı metinler, bürokrasi ve idari mekanizmalar aracılığıyla ilişkilerin sürdürülmesi insanlar arası ilişkilerde dengelerin bozulmasına ve otantikliğin kaybına yol açmaktadır (s. 27). Lévi-Strauss, yazısız toplulukların meydana getirdikleri özgün sosyal hayat biçimlerinin dengeli olmasına ve dışarıdan bir tehdit olmadığı sürece mükemmel bir biçimde sürdürebilmesine dikkat çekmektedir (s. 15). Modernleşme öncesinde nüfusları ve doğurganlık oranları düşük olan yerel topluluklarda bulaşıcı hastalıklar kolayca elimine edilebilirken modernleşmeyle beraber oluşan büyük topluluklar için bulaşıcı hastalıklar büyük bir risk faktörü haline gelmiştir (s. 16).

Antropolog, yazısız toplulukların yeme alışkanlıklarının modern toplumlardan farklı olmasına da dikkat çekmiştir. Doğrudan avcılık, balıkçılık ve bitki toplayıcılığıyla doğal beslenen yaban toplulukların gıdaları tarımla beslenen toplumlardan çok daha çeşitlidir (Lévi-Strauss, 2013, s. 16). Yaban toplulukların yaşam alanlarındaki yüzlerce farklı hayvan ve bitki türlerine dayanan beslenmeleri mineral tuzları ve lif açısından zengin, yağ oranı düşük ve protein oranı yeterli olduğundan çok sağlıklıdır (ss. 16-17). Aynı zamanda fiziksel aktiviteleri yüksek olan bu toplulukların üyelerinde bulaşıcı olmayan obezite, tansiyon, ülser gibi hastalıklar neredeyse hiç görülmez (s. 17). Lévi-Strauss, tarım ve hayvancılık olmamasına rağmen bu toplulukların doğadan ihtiyaçlarını temin ederken güçlük yaşamadıklarına dikkat çekmektedir: *“Aktif üyelerinin günde iki ila dört saat çalışması tüm ailelerinin, henüz yiyecek üretimine katılmayan çocuklar ve artık katılmayan yaşlılar dâhil, geçimlerini temin*

etmelerine fazlasıyla yetiyor. Çağdaşlarımızın fabrikada ya da ofiste harcadığı vaktin miktarının ne kadar da zıddı!” (s. 39).

“İlkel” denilen toplulukların doğal kaynakları korumaya yönelik bazı inanç ve pratiklerinin olduğunu da söyleyen Lévi Strauss, onların doğal çevreyle kurdukları dengenin önemli dersler verdiğini düşünmektedir (2013, s. 38). Ona göre tarım, hayvancılık ve sanayileşme aşama aşama insanın doğayla bağını koparmıştır. İnsanın doğayla etkileşimi neredeyse tamamen dolaylı hale gelmiştir ve felsefi ve ideolojik kavramlarla sürdürülmektedir (s. 40). Ona göre bugün insanlar acımasız şartlarda boş alan, temiz su ve temiz hava bulmakta sıkıntı çekmekte biyolojik ve psikolojik ihtiyaçlarını karşılayamamaktadır. Lévi-Strauss; komünizm, Marksizm, totaliteryanizm gibi ideolojik patlamaların da insanlığın geçmişle bağlarını koparan şartlara bir tepki olarak da değerlendirilebileceği kanaatinde (s. 40).

Lévi-Strauss insan aklının evrensel işleyiş mekanizmalarını savunarak evrimci paradigmanın medeni insanın aklının “ilkel” insandan üstün ve daha gelişmiş olduğu kabulüne karşı çıkmış ve antropolojide daha eşitlikçi bir kültür yaklaşımı geliştirilmesine katkıda bulunmuştur. Öte yandan yapısal antropolojinin bazı kabullerinin rasyonalist niteliği de tartışılmıştır. Antropolojinin araştırdığı farklı toplulukların kültürel unsurlarının tüm insanlarda evrensel olduğu varsayılan yapılar ekseninde araştırılması kültürlerin kendi mantıklarının ve özgüllüklerinin ihmal edilmesine yol açma tehlikesi taşımaktadır. Yaban düşüncede rasyonel ilkelerin mevcut olduğu iddiasının Batı rasyonalitesinin insanlık için vazgeçilmezliğine ve yaban düşüncüyü tahlil edebilen üstünlüğüne vurgu yaptığı eleştirileri vardır (Uğurlu, 2014, s. 121). Lévi-Strauss’un yapısalcılığını eleştiren post-yapısalcı düşünürlerden Jacques Derrida ise onu ilkel ve medeni hiyerarşisini sorgulamasına rağmen Batı’nın hiyerarşi üreten ayrımcı mantığını sorgulama konusunda yetersiz kalmakla eleştirir (Leonard, 2005, s. 11).

Sonuç

Lévi-Strauss’un yapısal antropolojisi insan aklının evrensel mekanizmalarına dayanan bir kültür analizi yapmaktadır. İnsan aklının tutarlı bir biçimde nesnelere ayırıp sınıflandırma, ikili zıtlıklar kurma gibi özelliklerinin her yerde aynı olduğu görüşünü savunan Fransız antropolog medeni insan ve “ilkel” insanın akılları arasında bir hiyerarşi kurulmasına karşı çıkmaktadır. Medeni düşüncenin zıddı olarak “ilkel” düşüncenin çıkarıcı, duygusal, irrasyonel, soyut düşünme yeteneğinden yoksun olduğu varsayımları çerçevesinde inşa edilmesine itiraz etmektedir. Antropolojinin araştırdığı toplulukların da entelektüel, özgeci, soyut ve rasyonel düşündüklerini savunan Lévi-Strauss, “ilkel” ve medeni hiyerarşisine dayanan evrimci anlayışı reddetmiştir. Bu ayrımların dayanağı olan argümanların yanlışlığını göstererek yürüttüğü çalışmalarda Batı medeniyetinin ilerlemeci tahakkümünü eleştirmiştir. Yaban toplulukların

büyük ve mitleri ile modern toplumların bilimini kıyaslayan Lévi-Strauss, bu ikisi arasında evrimci bir ilişki olmadığını ve bunların temelde birbirine paralel bilgi kaynakları olduğunu savunmuştur. Yol açtıkları sonuçların farklı olması yöntemlerinin ve amaçlarının farklı olması nedeniyledir. Mitlerde insanın çevresini bütüncül olarak anlama ihtiyacı ve doğayı koruma işlevi görülürken doğaya hükmetme gibi bir amaç yoktur. Bilim ise adım adım ilerler, sınırlı bir fenomeni açıklar ve insanın doğa üzerine egemen olmasını amaçlar. Bilimin insana güç vermesinin bir üstünlük olabileceğini düşünen Lévi-Strauss, kazanılan bu gücün sonuçlarının ise hiç insani olmadığı ve katliamlar, doğa kirliliği ve şehirlerdeki zorlu yaşam koşullarına yol açtığı kanaatindedir. İlerlemeci anlayışa itiraz eden antropolog Batı medeniyetinin ulaşım, iletişim, enerji, tıp ve ekonomide insanlığa sağladığı kazanımlarının diğer taraftan insanın duyularının gerilemesi ve sağlığının daha problemliliğe hale gelmesi, tüketici yönünün artmasıyla doğal kaynaklara zarar verilmesi, eşitsizlik, kitlesel savaşlar ve kısımlar gibi kayıplarla sonuçlandığını söyler. Ayrıca Batı medeniyetinin yayılmacılığının yol açtığı entropi kültürel çeşitliliğin azalmasına ve yerli kültürlerin yok olmasına sebep olmaktadır. Lévi-Strauss, antropolojinin çalıştığı yazısız toplulukların kendi içlerinde ve doğa ile kurmuş oldukları dengeden modern toplumun öğrenebileceklerini tartışmaya açar.

Kaynaklar

- Aron, R. (2010). *Mémoires - Édition Intégrale* (3. bs). Robert Laffont.
- Barnard, A. (2000). *History and theory in anthropology*. Cambridge University Press.
<https://doi.org/10.1017/CBO9780511808111>
- Boas, F. (1940). *Race, Language and culture*. The Macmillan Company.
- Geertz, C. (2006). The cerebral savage: On the work of Claude Lévi-Strauss. In *The interpretation of cultures: Selected essays by Clifford Geertz* (2. b., pp. 345-359). Basic Books.
- Hayes, E. N., & Hayes, T. (1972). *Claude Lévi-Strauss: The anthropologist as hero*. M.I.T. Press.
- Johnson, C. (1993). Elective affinities, other cultures. *Paragraph 16(1)*, ss. 67-77.
<https://doi.org/10.3366/para.1993.16.1.67>
- Leonard, P. (2005). *Nationality between poststructuralism and postcolonial theory: a new cosmopolitanism*. Palgrave Macmillan.
- Lévi-Strauss, C. (1945) L'Analyse Structurale en Linguistique et en Anthropologie, *Word, 1:1*, 33-53. <https://doi.org/10.1080/00437956.1945.11659244>

- Lévi-Strauss, C. (1948). *La vie familiale et sociale des Indiens Nambikwara* [Doktora Tezi, Université de Paris]. Paris.
- Lévi-Strauss, C. (1952). *Race and history*. Unesco.
- Lévi-Strauss, C. (1955). *Tristes Tropiques*. Plon.
- Lévi-Strauss, C. (1963). *Structural anthropology* (C. Jacobson & B. G. Schoepf, Çev.). Basic Books Inc.
- Lévi-Strauss, C. (1966a). The culinary triangle (P. Brooks, Çev.). *Partisan Review*, 33(4), 586-595.
- Lévi-Strauss, C. (1966b). *The savage mind*. Weidenfeld and Nicolson.
- Lévi-Strauss, C. (1969a). *The elementary structures of kinship* (R. Needham, Ed., J. H. Bell & J. R. Von Sturmer, Çev.). Beacon Press.
- Lévi-Strauss, C. (1969b). *The raw and the cooked* (J. Weightman & D. Weightman, Çev.). Harper & Row.
- Lévi-Strauss, C. (1978). *The origin of table manners* (J. Weightman & D. Weightman, Çev.). Harper & Row.
- Lévi-Strauss, C. (1983). *From honey to ashes: Introduction to a Science of Mythology* (J. Weightman & D. Weightman, Çev.). University of Chicago Press.
- Lévi-Strauss, C. (1987). *Anthropology and myth: Lectures 1951-1982* (R. Willis, Çev.). Basil Blackwell.
- Lévi-Strauss, C. (1990, Ekim). Interview with Claude Lévi-Strauss (M. Osorio, Röp.) *The Unesco Courier*, 4-7. Unesco.
<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000087207.locale=en>
- Lévi-Strauss, C. (1991a). *Totemism* (R. Needham, Çev.). Merlin Press.
- Lévi-Strauss, C. (1991b, 8 Ekim). Un entretien avec Claude Lévi-Strauss. *Le Monde*.
<https://www.lemonde.fr/archives/article/1991/10/08/un-entretien-avec-claude-Lévi->
- Lévi-Strauss, C. (1992). *The view from afar* (J. Neugroschel & P. Hoss, Çev.). University of Chicago Press.
- Lévi-Strauss, C. (2001). *Myth and meaning*. Routledge.
- Lévi-Strauss, C. (2007). *Irk, Tarih ve Kültür* (H. Bayrı, R. Erdem, A. Oyacıoğlu & I. Ergüden, Çev., 4. bs). Metis Yayınları.
- Lévi-Strauss, C. (2013). *Anthropology confronts the problems of the modern world* (J. M. Todd, Çev.). Belknap Press of Harvard University Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctvjghxhm>
- Lévi-Strauss, C. (2018). Hüzünlü Dönenceler (Ö. Bozkurt, Çev.). Yapı Kredi Yayınları.

- Lévy-Bruhl, L. (1926). *How natives think* (L. A. Clare, Çev.). George Allen & Unwin.
- Loyer, E. (2018). *Lévi-Strauss: A Biography* (N. Vinsonneau & J Magidoff, Çev.). Polity Press.
- Malinowski, B. (1948). *Magic, Science and Religion and Other Essays*. Beacon Press.
- Mauss, M. (1954). *The gift: Forms and functions for exchange in archaic societies* (I. Gunnison, Çev.). Cohen & West.
- Özbudun, S., Şafak, B., ve Altuntek, N. S. (2007). *Antropoloji: Kuramlar kuramcılar* (2. bs). Dipnot Yayınları.
- Sartre, J. P. (2004). *Critique of Dialectical Reason Volume1: Theory of Practical Ensembles* (A. Sheridan-Smith, Çev., 2. bs). Verso. (Orijinal yayın tarihi, 1960).
- Uğurlu, A. (2014). Claude Lévi-Strauss'ta Mitos. *İnsan ve Toplum*, 4 (7), 113-133.